

PREOCUPĂRI ETNOGRAFICE LA MUZEUL DIN ALBA IULIA (1907-1968)

“Ce ne-a mai rămas trebuie adunat în grabă și cu sfințenie, oricâte sacrificii ne-ar cere fiindcă, în acest material vom găsi certificatul nostru de noblete națională”.

George Vâlsan¹

Acest îndreptățit apel pentru salvarea materialelor etnografice pe care profesorul George Vâlsan îl făcea în anul 1911, într-o conferință ținută la “Societatea Academică Română” din Berlin, a constituit preocuparea a numeroși intelectuali din țara noastră, încă de la mijlocul secolului trecut.

Învingând greutatea inerentă ale acelor vremi, diferite societăți cultural-științifice din țară încep să colecționeze obiecte de artă populară și să organizeze expoziții. Astfel, spre sfârșitul secolului trecut se pun bazele primelor colecții etnografice din Transilvania: colecțiile “Astrei” din Sibiu și colecțiile “Societății Carpatine Ardelene” din Cluj².

Interesul pentru valorile culturii populare a sporit și mai mult la începutul secolului nostru și mai ales după Unirea Transilvaniei cu România, din necesitatea de a avea, mai ales în centrele mari urbane din țara noastră, câte un muzeu etnografic ca și cheazășie în fața întregii lumi, a unității și puterii de creație a poporului român, a iscusinței și străvechii sale existențe istorice pe aceste meleaguri³.

La fel ca și la Sibiu (1849), Cluj (1859), Oradea (1870), Timișoara (1871-1873), Sighetul Marmăției (1873), Arad (1881), Deva (1890), Satu Mare (1891), Dej, Baia Mare (1899) și la Alba Iulia încă din anul 1886 a luat ființă “Societatea de istorie, arheologie și științele naturii”. Conform statutului său, aprobat de ministerul de interne la 14 iulie 1887, societatea avea drept scop: salvarea monumentelor arheologice, studierea istorico-geografică a fostului județ Alba și bineînțeles înființarea unui muzeu ce trebuia să cuprindă șase secții: 1. biblioteca și arhiva, 2. arte frumoase, 3. arte industriale (arte aplicate), 4. arheologie și numismatică, 5. etnografie, 6. științele naturale⁴.

¹ George Vâlsan, *O știință nouă – etnografia*, Cluj, 1927, p. 10.

² Viorica Pascu, *Muzeul etnografic al Transilvaniei la Semicentenarul său*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei* (1971-1973), Cluj, 1973, p. 3; Silvia Păduraru, *Din istoria muzeografiei românești*, în *Studii și comunicări de etnografie – istorie*, IV, Caransebeș, 1982, p. 98; V. Netea, *Inițiativă și realizări muzeografice în Transilvania până la 1918* în *Revista muzeelor*, nr. 1/1965, pp. 39-43.

³ I. Chelcea, *Cum a luat ființă și a fost organizat Muzeul etnografic al Moldovei. Mărturii*, în *Revista muzeelor* nr. 8/1978, p. 56 și C. Bucur, *75 de ani de la înființarea Muzeului “Astra”. Tradiții și înfăptuiri în muzeografia etnografică sibiană între 1905-1980*, în *Studii și comunicări*, Sibiu, 1981, p. 115.

⁴ Victor Bărbulescu, *Raportul Generalului Papp, asupra Muzeului Regional Alba Iulia, adresat lui N. Iorga*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1942*, București, 1943, pp. 90-94; Dr. Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1922, pp. 111-116; Valer Moga –

Conducerea muzeului a fost încredințată profesorului Adalbert Cserni (1842-1916), care după 1889 se dedică mai ales problemelor arheologice ale muzeului⁵.

Deși profilul muzeului a rămas în esență cel istorico-arheologic, o preocupare pentru o secție de etnografie a existat în permanență la muzeul din Alba Iulia, chiar încă din primii săi ani de existență.

La 22 februarie 1907, la cea de a XV-a adunare generală a “Societății de istorie, arheologie și științele naturale”, secretarul acesteia Petru Korody, raporta: ”... se poate constata din aceasta că muzeul sporește an de an. Numai la secția etnografică și a artei populare se pretinde o intensitate mai mare și atunci vom putea afirma cu mândrie că muzeul nostru este unul dintre primele muzee din provincie”⁶.

Cu toate bunele intenții, la sfârșitul anului 1910, situația rămâne aceeași: “colecțiile cu excepția celei etnografice au sporit ca de obicei. Colecția etnografică a rămas neschimbată, situația totală la finele anului fiind de 15 bucăți: 3 bucăți - obiecte ungare, 4 bucăți – obiecte ungare naționale, 1 obiect - al unei țări înrudite, 3 bucăți – obiecte ale popoarelor străine civilizate și 4 bucăți ale popoarelor străine primitive. Toate obiectele au fost înscrise în registrul colecțiilor de custodele muzeului, numerotându-le cu numerele registrului”. Doi ani mai târziu, la sfârșitul anului 1912, colecția etnografică figura cu un număr de doar 27 obiecte, în majoritate reprezentând arta populară maghiară⁷.

După moartea lui Cserni (14 aprilie 1916), este numit director al muzeului la 14 ianuarie 1917, profesorul de latină și muzică de la liceul romano-catolic: Jozsef Lestyán.

La fel ca toate instituțiile publice din Transilvania, și muzeul din Alba Iulia, după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, va trece printr-o serie de transformări și adaptări la noua situație creată. Bucurându-se de concursul larg al autorităților și al cărturarilor localnici, ca și de sprijinul moral și științific al instituțiilor de cultură – în primul rând Universitatea Clujeană și Comisiunea Monumentelor Istorice-, muzeul din Alba Iulia a reușit să grupeze în juru-i întreaga intelectualitate a regiunii, însuflețită de dragostea pentru trecutul strămoșesc.

Pentru a preîntâmpina noi înstrăinări de obiecte, primăria orașului a dispus închiderea muzeului la 22 ianuarie 1919.

Pe baza unei decizii a Inspectoratului general al muzeelor din Transilvania, prin adresa din 20 iulie 1920, s-a hotărât redeschiderea lui la 8 august 1920: “Domnule Director, / Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că Ministerul, la propunerea Inspectoratului muzeelor din Transilvania, a hotărât redeschiderea muzeului din Alba Iulia. Despre aceasta, am înconștientat totodată și Primăria orașului, pentru predarea cheilor, iar directorul muzeului își va relua activitatea, după principiile unui muzeu județean, care va îmbrățișa tot trecutul și prezentul județului, completând în primul rând

Eva Mârza, *Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia*, în *Breviar*, Alba Iulia, 1993, pp. 8-10; Ion Berciu, *Contribuția muzeului la progresul studiilor istorice din Transilvania*, în *Apulum* VII/1, 1968, pp. 13-16; C-tin Economu, *Alba Iulia, Itinerar turistic*, Alba Iulia, 1939, pp. 66-67.

⁵ Ion Berciu – Otilia Pernicek, *Muzeul Unirii din Alba Iulia la 90 de ani*, în *Îndrumătorul Pastoral*, Alba Iulia, 1978, p. 164.

⁶ Arhiva veche a muzeului, Dosar 867, procese-verbale 1899-1917, traduse din limba maghiară, p. 39.

⁷ *Ibidem*, vol. III, f.4.

colecția etnografică”⁸. Adresa este semnată de Coriolan Petran care, în calitatea sa de inspector al muzeelor din Transilvania a sprijinit foarte mult și muzeul din Alba Iulia, acordându-i asistență științifică, dar mai ales prin acordarea unor subvenții de stat, destinate în special salvării pieselor de interes etnografic⁹, pe care se pune de acum și la Alba Iulia un mare accent. Într-adevăr, parcurgând arhiva veche a muzeului, reiese clar interesul pentru sporirea patrimoniului etnografic. Din o serie mare de chitanțe aflăm că, în perioada 1921-1924, au fost cumpărate de către directorul muzeului, Iosif Lestyan, cu bani primiți de la stat, numeroase obiecte de artă populară: țesături (ștergare de culme, măsurite, fețe de perină); piese de port popular (cămăși femeiești și bărbătești, cătrinte, broboade, cârpe de chetoare); ceramică (câncee, străchini, oale din lut); obiecte din lemn (săpături în lemn – lăzi de zestre, lavițe, război de țesut).

Astfel, din dosarul pe anii 1919-1929, la fila 56, aflăm de pe o chitanță: ”despre 74 lei (adecă șaptezecișipatrulei) care după cum că am cheltuit-o cu ocaziunea excursiunii etnografice întreprinsă de mine în 3 septembrie 1921 la Valea Mică, cumpărând pentru muzeu: două furci de tors, două ulcioare, un leagăn vechiu, o basma.

Pentru aceasta recunosc și semnez. Cu ocaziunea aceasta, am cercetat mai multe case, în multe locuri am făcut spese în sume mici, de câte 15-20 lei. Obiectele amintite mai sus, sunt în parte danii de la săteni, bunăvoința lor a trebuit să o recompensez cu câțiva lei, dați ca bacșiș, copiilor din casă. Alba Iulia, la 3 septembrie 1921, Iosif Lestyan, directorul muzeului”¹⁰.

Deși preponderența materialului arheologic și istoric în patrimoniul muzeului este evidentă, intenția de a înjgheba și la Alba Iulia o colecție de etnografie devine tot mai clară. Din “Tabloul despre spesele de călătorie personale ale directorului Iosif Lestyan”, pe care a făcut-o în localitățile de pe Valea Ampoiului (Zlatna, Valea Dosului și Valea Mică), în perioada 27-28 august și 31 august – 4 septembrie 1921, aflăm de fapt despre existența unui plan de “exploatare sistematică pentru cercetare și achiziții, în vederea organizării unei expoziții de etnografie: Onorat Inspectorat Suprem, În cele ce urmează, am onoarea a vă raporta despre întrebuițarea ajutorului de stat de 10.000 lei, asigurat pe anul 1921, muzeului din Alba Iulia, al Societății de istorie, arheologie și științele naturale din județul Alba Inferioară. Ajutorul de stat l-am întrebuițat pentru reparațiile absolut necesare la edificiul muzeului, pentru curățire, spre a se pune baza unei colecțiuni etnografice românești. Colecțiunea etnografică am aranjat-o în două despărțăminte:

- 1) aranjarea unei odăi țărănești române (de pe Valea Ampoiului);
- 2) aranjarea unui atelier de olar, cu vase de lut.

Dezvoltarea acestei colecțiuni, va avea o parte a muncii din anul viitor.

Dacă sumele necesare le vom primi la vremea lor, obiectele ce sunt necesare le vom procura, astfel ca la Serbările de Încoronare, colecțiunea să fie completă și să poată fi o icoană desăvârșită a locuinței sătești. Suma de 1.574 lei și 40 bani ce ne mai stă la dispoziție, o întrebuițăm pentru întregirea colecțiunii etnografice, ca la primăvară să

⁸ *Ibidem*, dosare din anii 1919-1928, f. 310.

⁹ George Manea, *Coriolan Petreanu (1893-1945) – cercetător al artei populare din Transilvania în Ziridava*, XI, 1979, pp. 987-996.

¹⁰ *Ibidem*, dosarele pe anii 1919-1928, fila 76.

putem încheia colecționarea ce s-a proiectat din ajutorul de stat pe anul 1921. Alăturat, preiau și preliminar de spese pentru anul 1922, care conține suma de 20.000 lei”¹¹.

La 24 septembrie 1923, muzeul din Alba Iulia este vizitat pentru a doua oară de cunoscutul cercetător al artei populare românești, Tzigara Samurcoș, inspector general al muzeelor, care hotărăște să i se aloce acestuia din partea Cultelor și Artelor încă 20.000 lei, în vederea îmbogățirii colecției de artă populară: “În așteptarea noilor săpături – se spune în procesul verbal încheiat la sfârșitul vizitei inspectorului general – care să aducă materiale arheologice, se va da toată atențiunea secțiunii etnografice, adunându-se cât mai neîntârziat material din județ. Se vor avea în vedere în primul rând, colectarea costumelor și a diferitelor țesături (scoarțe și tot felul), care dispar, precum și olărie, lemnărie, etc. Se pune în acest scop special, la dispoziția d-lui Lestyan, suma de 20.000 lei, exclusiv reprezentată zonei etnografice”¹².

La sfârșitul anului 1924, averea mobilă a muzeului se prezenta astfel: biblioteca – 5350 volume, antichități – 17.125, colecția etnografică – 210 piese, colecția de obiecte de artă – 1661 piese, colecția de științele naturale – 6083¹³.

După Unire, un rol important în noile orientări ale activității muzeului l-a jucat și societatea “Astra”, prin despărțământul său Alba Iulia. În primăvara anului 1929, cu ocazia jubileului a 10 ani de la Unire, s-a obținut pentru muzeu corpul de nord al “Catedralei Încoronării”. Se inaugurează astfel, cu acest prilej, noul muzeu sub titulatura de Muzeul Unirii, fiind numit, în calitate de custode al muzeului, profesorul Leonte Opriș, secretar al despărțământului județului Alba. În Palatul Cercului Militar, s-a organizat, cu ocazia serbărilor Unirii, o expoziție etnografică de amploare națională, la realizarea căreia au colaborat toate zonele țării.

Urmărind cu consecvență principiile de bază care decurgeau din profilul mixt (istorico-etnografic) al muzeului și scopurile sale fundamentale, prin stăruința noului custode al muzeului, Leonte Opriș, dar și cu sprijinul material și moral al unor intelectuali ai urbei (profesorii Enea Zefleanu, Virgil Cucui, Eugen Hulea, dr. Nicolae Ignat și funcționarul superior administrativ Iustin Sava), muzeul a reușit să traverseze destul de bine anii marii crize din 1929-1933¹⁴.

Pe măsura îmbogățirii colecției etnografice, preocuparea pentru realizarea și la Alba Iulia a unei expoziții permanente, care să reprezinte etnografia județului, este tot mai evidentă.

Astfel, din studiul “Alba Iulia – Itinerar turistic” al lui C-tin Economu, aflăm că în noua clădire a muzeului, la etaj, unde existau două săli și un hol, “holul s-a amenajat pentru secția etnografică care e în curs de completare”¹⁵.

În anuarul “Muzeului Unirii, Călăuză pe anii 1929-1930”, publicat de Leonte Opriș, directorul muzeului abordează problema organizării în orașul Marii Uniri a unui mare muzeu de etnografie care să reprezinte valorile creației populare la nivelul întregii țări.

¹¹ *Ibidem*, dosarele pe anii 1919-1928, filele 249-250.

¹² *Ibidem*, dosar pe anii 1919-1928, filele 122-124.

¹³ *Ibidem*, dosar pe anii 1919-1928, f. 96.

¹⁴ Valer Moga, *Serbările Unirii*, în *Apulum* XXII, Alba Iulia, 1985, p. 271.

¹⁵ D. Radu, *Muzeul Alba Iulia, privire istorică în Apulum*, VI, 1967, p. 561-562.

“Deodată cu aranjarea deplină a Muzeului Unirii, trebuie să ne cugetăm la aranjarea în cel mai scurt timp a muzeului etnografic, care să poată arăta vizitatorului în câte o sală, toate județele României, cu emblema, portul, uneltele casnice, ocupațiunea, tablourile marilor bărbați, luptele și vederile pitorești din județul respectiv. Ar fi deci vorba de aproape 90 sale care împreună cu arheologia să prezinte o icoană deplină, celui care vrea să cunoască bine România ... Ce să mai zicem de imensul serviciu ce l-ar face școlilor, care n-ar învăța despre neam și țară, numai în teorie. Cât ar crește apoi prestigiul țării în ochii străinului, care ar vedea că și noi suntem capabili de opere culturale de natura aceasta, cari în alte țări, nu se fac numai pentru prestigiu, ci se socotesc ca o necesitate, ce trebuie împlinită în orice împrejurări și cu orice sacrificii! ... România biruitoare să nu fie în stare să ridice un muzeu cu cel puțin 90 de sale? E de necrezut! Vom aduce noi tot felul de pretexte, ca lipsa de numerar, criza economică și chiar morală, sau că noi suntem la început, ori că avem o mulțime de muzee regionale. Să fie chiar așa realitatea și tot trebuie aduse toate eforturile de-a face din orașul încoronării, martor al celor mai însemnate evenimente ale neamului, un oraș al monumentelor și muzeelor, ca oricare vizitator să plece mulțumit de a fi văzut ceva vrednic și înălțător la Alba Iulia. Știm și aceea, că muzeul etnografic pornit cu atâta însuflețire în capitala Ardealului, în Cluj, luptă cu greutatea materiale de neînving și-ar trebui sprijinit și terminat acela mai întâi, totuși îndrăznesc a zice că, un muzeu etnografic la Alba Iulia al întregii țări, e de o egală însemnătate, dacă nu chiar mai mare ca și a celui din Cluj, cu atât mai vădit, că nici felul aranjării, nici scopul, nici împrejurările, cari îl reclamă nu sunt aceleași și atunci putem continua cu toată inima începută la Cluj și de asemenea trebuie îndeplinit cât mai curând și Muzeul Etnografic la Alba Iulia.

Teren potrivit se găsește în cuprinsul zidurilor cetății. O, de-ar găsi și guvernul țării o sumă de circa 10 milioane, fie și în 2 ani, ca să putem ridica cu un ceas mai devreme muzeul etnografic atât de indispensabil acestui oraș simbol! Sau dacă bugetul țării pe lângă cea mai mare bunăvoință nu permite o astfel de rubrică neobișnuită la noi nici chiar în capitolul destinat “Educației poporului”, căci acest scop îl servește un atare muzeu, atunci ne cugetăm și întrebăm, oare găsi-vom bunăvoința necesară la domnii parlamentari ai județului Alba și mai ales la dl. Iuliu Maniu, alesul Albei Iulia, de-a recomanda județelor să prevadă în bugetul anilor 1932-1933 suma de lei 150.000 cu care să clădească și să aranjeze în Alba Iulia sala județului respectiv?

Sau dacă cârmuitorii țării nu socotesc muzeele ca o necesitate culturală, fără care nu avem titlul, în baza căruia să putem pretinde loc între țările culte sau cel puțin între acelea cari tind spre cultură, sperăm că se va găsi cel puțin un ziar din cele multe, care judecând asupra unui Muzeu Etnografic la Alba Iulia va începe numaidecât o colecție publică, știind să însuflețească și să câștige pentru o cauză atât de măreață și necesară pe oricare român, ce se trage din neamul cel mai cult al vechimii. Scriitorul acestor rânduri va fi printre cei dintâi, care-și va da obolul său pentru îndeplinirea unui scop ce nu mai poate întârzia, dacă nu vrem să rămână iară cu părăsire mai altfel decât a fost în timpul năvălirii popoarelor barbare”¹⁶.

¹⁶ C-tin Economu, *op. cit.*, p. 67

Am ținut să-l citez pe Leonte Opriș aproape în întregime pentru căldura și înțelepciunea cu care a pledat inimosul nostru înaintaș, cu 72 de ani în urmă, în vederea înființării în orașul Unirii a unui muzeu etnografic.

Anul 1938 a reprezentat o cotitură în istoria muzeului nostru. Acesta va primi titlatura de Muzeu Regional, noul director, profesorul Ion Berciu fiind însărcinat cu reorganizarea lui.

Începând cu acest an și secției etnografice i se acordă o mai mare atenție, plănuiuându-se chiar organizarea unei expoziții care să îmbrățișeze arta și cultura populară a Munților Apuseni și a celor trei văi ale râurilor Mureș, Ampoi și Sebeș.

Munca de îmbogățire a colecțiilor continuă prin achiziționarea în 1939 de la Ocolul Silvic din Alba Iulia a unei întregi colecții de uz casnic din lemn, în 1941 se achiziționează o frumoasă colecție de țesături și alte obiecte de artă populară, compusă din 347 piese, de la fosta organizație "Straja Țării", în anul 1944 colecția lui Ion Raica din Sebeș, cu materiale provenite din Petrești și Valea Frumoasei, vine și ea să îmbogățească patrimoniul etnografic al muzeului nostru.

De o mare valoare documentară a fost colecția de artă populară donată muzeului de către "Liceul Mihai Viteazul" din localitate, în anul 1947. Întemeietorul acestei foarte complete colecții a fost profesorul Virgil Cucui, care timp de 9 ani a colecționat obiecte cu concursul elevilor, întemeind la liceul din localitate un adevărat muzeu cu profil mixt (istorico-etnografic).

La sfârșitul anului 1951, inventarul secției de etnografie cuprindea 2.964 exponate, precum și o importantă și valoroasă colecție de 150 fotografii și clișee etnografice¹⁷.

Paralel cu acțiunea de îmbogățire a colecției etnografice, sfera de activitate a secției se intensifică și ea. Sub îndrumarea eminentului etnograf Romulus Vuia, încep și la Alba Iulia cercetări sistematice de teren, în zona Munților Apuseni și pe Valea Sebeșului, finalizate de către cercetătorii Lucia Apolzan și Gheorghe Pavelescu, în lucrări deosebit de valoroase, ce vor fi publicate apoi în anuarul *Apulum*.

Tot în această etapă, se observă și grija tot mai accentuată pentru inventarierea obiectelor etnografice, ca și buna lor păstrare și conservare.

Anul 1968 va însemna pentru Muzeul Regional din Alba Iulia, în perspectiva semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România, un mare pas înainte, iar pentru secția de etnografie, un mare câștig. În sfârșit, în vederea reorganizării muzeului, s-a obținut un nou local – "Babilonul", iar la etajul doi, în colaborare cu Muzeul Satului și de Artă Populară din București, s-a organizat o foarte frumoasă expoziție temporară de artă populară, care a oglindit unitatea creației noastre populare de pe întreg teritoriul patriei.

Începând cu această dată, în activitatea muzeistic-etnografică albaiuliană începe o etapă nouă, calitativ superioară. Colecția crește din an în an tot mai mult, achizițiile realizându-se de data aceasta în baza unei cercetări minuțioase, sistematice, ce prevedea depistarea și salvarea a tot ce reprezintă valoare artistică și documentară în cultura materială și spirituală a poporului nostru, cât și a naționalităților conlocuitoare. În colecție sunt reprezentate astăzi toate genurile artei noastre populare. Pondere cea mai

¹⁷ Leonte Opriș, *Muzeul Unirii, Călăuză pe anii 1929-1930*, Alba Iulia, 1931, pp. 7-9.

mare o dețin textilele de interior și piesele de port, la realizarea cărora creatorul popular a dat dovadă nu numai de spirit inventiv, ci și de deosebit rafinament și gust în interpretarea frumosului.

Existența unor colecții de etnografie la Muzeul din Alba Iulia, este pe deplin justificată, prin prezența acestei instituții în mijlocul unui ținut remarcabil prin bogăția, varietatea, originalitatea creației populare, specifică localităților rurale aflate între granițele lui.

Vestițiile culturii materiale și spirituale păstrate aici dovedesc cu prisosință prezența unei populații care, de-a lungul existenței sale multimilenare, și-a găsit resursele necesare adaptării la condițiile specifice acestui ținut.

Cele aproape 12.000 de obiecte ce alcătuiesc astăzi patrimoniul secției de etnografie prezintă o valoare documentară de mare însemnătate pentru cunoașterea etnografiei județului.

DOINA HOPÂRTEAN

**ETHNOGRAPHICAL CONCERNS AT THE MUSEUM FROM ALBA IULIA
(BRIEF HISTORICAL REGARD)**

(SUMMARY)

The interest for the values of folk culture has started to concern the intellectuals in our country even from the middle of the last century.

Like in other cities of Transylvania, in 1886 was founded in Alba Iulia “The Society of history, archaeology and sciences of nature”. According to its stature, approved by the Minister of Internal on 14th of July 1887, the Society had as purpose the salvation of the archaeological monuments, the historical and ethnographical study of the former district Alba, and the foundation of a museum, who had to include six sections, among which even an ethnographical one.

Although the museum’s profile remained in essence historico-archaeological, a concern for an ethnographic section subsisted permanently at Alba Iulia’s museum, still its first years of existence.

The study is proposing to make a short review of these concerns having as result the ethnographical collections, which counts today 12.000 pieces.

In the same time, the study wants to be a pleading for the foundation in Alba Iulia – the city of The Great Union of all Romanians – of an ethnographical museum, desideratum unfulfilled untill today.